

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1976

BRNO 1978

Bericht über Oberflächenuntersuchungen und Vermessungen von mittelalterlichen Hausbergen und Festen in Südwestmähren /Bez. Jihlava, Třebíč/. In den Sommermonaten 1976 verwirklichte sich Oberflächenuntersuchungen, Foto- und Vermessungsdokumentation der mittelalterlichen Fortifikationen im Raume um Jihlava und Telč. Man hat die Hausberge auf den mittelalterlichen Dorfwüstungen Čřšov und Strěňč, die Befestigung Hirschbühel bei Stonařov, die Fortifikation bei Přímělkov/alles Bez. Jihlava / und den Hausberg auf der Dorfwüstung Štítky /Bez. Jihlava / vermessen. Ferner wurden die Hausberge bei Bransouzy, in der Flur Střelště bei Radonín, auf der mittelalterlichen Dorfwüstung Dašovice bei Lesná und in Štěměchy /alles Bez. Třebíč / vermessen. Aufmerksamkeit wurde ebenfalls dem Schloss in Heraltice /Bez. Třebíč /, an dessen Stelle eine Feste stand und der befestigten Mühle bei Černíč /Bez. Jihlava/gewidmet.

PRVNÍ NÁLEZY Z BÝVALÉHO MOŘICKÉHO HŘBITOVA V OLOMOUCI

/okr. Olomouc /

Václav Burian, Vlastivědný ústav Olomouc

/Obr. 53 /

Do popředí zájmu historické archeologie v areálu olomoucké památkové rezervace se dostala v roce 1973 oblast západně od kostela sv. Mořice. Zde zahájilo rozsáhlý výzkum Okresní středisko památkové péče a ochrany přírody /dr. Josef Bláha /. Účelem následující zprávy je uvést ve známost nálezy ze zaniklého hřbitova, který je součástí zkoumané plochy; tyto nálezy jsou sice starého data, je však nutno na ně upozornit, protože tvoří celek sice méně významný, ale rozhodně integrující s množstvím dokladů, získaných posledními výzkumy.

Josefinskými reformami - byly to především dvorní dekrety z 23. srpna a 13. září 1784 /1 / - měla být veškerá pohřebiště v osídlených areálech zrušena a současně se nařizovalo jejich přemístění do přiměřené vzdálenosti od sídlišť. Směrnice byly respektovány především ve městech, kde rostoucí koncentrace obyvatelstva a nežádoucí hygienické podmínky si podobné zákroky vynucovaly již v dřívějších dobách. Tímto zásahem se naráz vytvořila mimořádně příznivá situace pro budoucí historickou archeologii, pokud ovšem se půda takto zaniklých pohřebišť nedostala do polybu z jiných, obvykle technických příčin. Příkladem takového pohřebištního areálu je bývalý hřbitov v těsném okruhu kostela sv. Mořice v Olomouci, jehož počátky sahají hluboko do středověku /2 /.

Jak je zřejmé z půdorysné situace mořického hřbitova z roku 1742 /3 / /obr. 53:1 /, tvořilo jeho území nepravidelný čtyřúhelník, ohraničený od východu a jihu domovní zástavbou, od uličních komunikací na severní a jižní straně byl oddělen ohradou, jejíž směr respektoval půdorys kostela. Vcelku souhlasně s plánem popisuje situaci hřbitova kronikář Josef Leitmetzer /1757-1833 / /4 /, jehož popis nezná pouze vstupní branku z býv. ulice Kostelní. Do kroniky výstižně zapsal, že kostel "byl kdysi oběhán pevnou zdí, která po jedné straně lemovala ulici od Bělidel na Horní náměstí, tvoříc naproti proboštství ostrý roh. Na kostelní nádvoří a zdejší hřbitov vedly dvě brány, z nich jedna u domu čp. 473, druhá pak u domu čp. 364, navíc ještě malá branka od proboštství přímo ke kostelu. Roku 1786 byla zeď zbořena, hřbitov zrušen a pozůstatky nebožtíků pohřbeny pod Terezkou branou, načež celé prostranství bylo vydlážděno." Potud Leitmetzerova zpráva, kterou nutno doplnit v tom smyslu, že na hřbitov před Terezkou branou /nyní součást Smetanových sadů / byly nepochybně přeneseny hroby, o něž pečovali pozůstalí, kdežto hlavní masa pohřbů zůstala na místě, jak se ostatně ukazuje při různých terénních zásazích. Jedinou příležitostí k řádnému prozkoumání alespoň západního terénu hřbitova poskytuje zmíněná akce, zahájená r. 1973 na staveništi obchodního domu Prior /5 /.

Oživená stavební činnost po zrušení olomoucké pevnosti i existence historického muzea vyvolala od osmdesátých let minulého století zvýšený zájem o zachraňování památek, objevených v průběhu pozemních prací. Předměty, které se dostaly do muzejních sbírek z mořického pohřebiště, mají převážně devocionální charakter barokního původu. Podrobnější nálezoří dokumentace byla ovšem omezena na velmi stručnou formu.

V roce 1884 byla snížena úroveň dlažby na jižní straně Mořického náměstí do té míry, že došlo i k odstranění schodů, po nichž se sestupovalo k západnímu portálu kostela /6 /. Při této příležitosti došlo k nálezům několika drobných plastik, uložených buď v hrobech nebo druhotně přemístěných do vyšších horizontů zásypů hrobových jam. Historické muzeum tehdy získalo celkem pět předmětů. Tvarově zajímavý mosazný korpus /7 / bez křížku, dutý, vysoký 76,4 mm, ruce vzpažené vzhůru v ostrém úhlu mají rozpětí 18 mm /obr. 53:5 /. /Analogický korpus /8 / je v souboru nálezů téhož druhu, který v roce 1882 odevzdal bez bližších nálezořích údajů nejmenovaný hospodářský správce /9 /. Druhý korpus /10 /, rovněž litý z mosazi, dutý, běžné formy, dlouhý 61,8 mm, šíře na koncích rukou rozepjatých do tupého úhlu je 46,1 mm /obr. 53:4 /. Třetím nálezem získaným v uvedené akvizi je loretská medaile /11 / /obr. 53:2 / z mosazi, rozměry oválu 24,6 x 26,6 mm, s příčným závěsným očkem, qboustranně lemovaná úzkým obvodkem. Na aversu je zobrazen nazaretský domek nesený

dvěma anděly, v horní části jsou oblaka a opis SAN/CASA. Rubní strana nese poloviční postavu sv. Josefa hledící vpravo, na ruce držící dítě. Barokní medaile je zřejmě italského původu / 12 /. Nelze říci, že by nějak souvisela s loretskou kaplí při kostele sv. Mořice / 13 /, jde o běžný import, který byl snad po léta nošen a provázel majitelku do hrobu. To lze říci také o posledních dvou medailonech z této kolekce, které jsou doloženy pouze katalogovým popisem. Byly to oválné mosazné medailony s oušky, první / 14 / rozměrů 20 x 15 mm s podobou sv. Tomáše z Villanny a jiného světce / 15 /, druhý se sv. Janem Nepomuckým / 16 /, rozměrů 26 x 24 mm.

Mezi akvizicemi, které získalo Městské historické muzeum roku 1889, je z mořického hřbitova stříbrný křížek / 17 / rozměrů 52,7 x 34,6 mm, plochý, s jetelovým zakončením, korpus je značně otřelý, páska má majuskulní litery INRI, u paty kůlu jsou vyryty tři hřeby. Křížek má šperkovou adjustaci: na horních stranách ramen jsou závěsná ouška s řetízkou po sedmi oválných článcích, rovněž kůl má na obou koncích ouška, horní je zčásti odlomeno / obr. 53:3 /. Pochází velmi pravděpodobně z ženského hrobu a nese stopy dlouhého nošení.

Téhož roku získalo zmíněné muzeum z tohoto prostoru Armádní / nazývaný také Dělový / kříž z roku 1814 / 18 /, velmi rozšířené vyznamenání účastníků závěrečných bojů proti Napoleonovi / 19 /. Nález ovšem nepochází z hrobového prostředí s ohledem na okolnost, že hřbitov byl zrušen plných třicet let / 20 / před zavedením vyznamenání. Stopy po dlouhém nošení tuto časovou odlehlost ještě posunují. Kříž chybí oválný závěsný prstenec, což je důkazem, že byl nejspíše ztracen. Jeho nositel mohl mít vztah k blízké tzv. mořické kasárně, případně ke skladisti, které vzniklo ze zrušené cyrilometodějské kaple / 21 /.

Jediný dosud registrovaný mincovní nález z mořického hřbitova umožňuje dosti přesné stanovení doby pohřbení jedince, pod jehož lebku byl / údajně v hrobce / objeven při kladení plynového potrubí roku 1889. Podle popisu Františka Douchy / 22 / čítal tento dosti nezvykle uložený soubor pět ražeb Ferdinanda II. / 1619-1638 / z roku 1622, a to patnáctník z pražské mincovny, dva čtyřřadvacetníky a dva patnáctikrejčary z mincovny v Olomouci. Je pozoruhodné, že hrob nebyl porušen v době, kdy se hovořilo o přeplnění hřbitova.

P o z n á m k y :

- 1 Jos. Ges. S. VI, 564-565. - P.K. Jaksch, Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache, wie auch in Güter-, Stiftungs-, Studien- und Zensursachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800, I, Prag 1828, 237-239. - J. Matzke, Das kirchliche Friedhofs- und Begräbniswesen, I, Lobning 1937, 22.
- 2 V. Richter, Raněstředověká Olomouc, Spisy university v Brně - filosofická fakulta č. 63, Praha-Brno 1959, 134.
- 3 J. Kšíř, Petrášova hrobka u sv. Mořice v Olomouci, Zprávy VÚO 1973, č. 160, plánek na str.23.
- 4 Leitmetzerova olomoucká kronika z let 1778-1829 / vyd. J. Prucek /, Olomouc 1976, 16.
- 5 J. Bláha, Historická archeologie k dějinám městské školy u sv. Mořice v Olomouci, Okresní archiv v Olomouci 1973, 29-38.
- 6 Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz I, Olmütz 1888, 32.
- 7 Inv. číslo staré 1413, nové 0-2292.
- 8 Inv. číslo staré 1279, nové 0-2291.
- 9 Část předmětů této akvizice byla publikována ve sdělení Olomoucké analogie amuletů ze slavkovského bojiště, Sborník SLUKO B I 1951-1953, 179, obr. 1, 2. Zde nutno dodat, že takto zveřejněná řada téměř shodných amuletů představuje křížky špitálského řádu sv. Ducha; na některých zůstaly v patině zachyceny útržky textilu, což svědčí rovněž pro hrobové prostředí / nelze ovšem tyto nálezy lokalizovat s jistotou na mořický hřbitov, snad pravděpodobněji na území nynějšího náměstí Republiky, kde byl rovněž zrušen hřbitov u kostela P. Marie na Předhradí /. Kromě zmíněné akvizice se dostalo do olomouckých muzejních sbírek několik dalších kusů těchto řádových křížků i jinými cestami / např. přes Vlastenecký spolek muzejní ap. /, dosud celkem 11, / inv. čísla 0-2279 až 0-2289 /.
- 10 Inv. číslo staré 1415, nové 0-2294.
- 11 Inv. číslo staré 1416, nové 0-2298.
- 12 Svátostku s loretskou tematikou zná Přibílův soupis pouze ve třech variantách z Jílového / B. Přibíl, Soupis československých svátostek, katolických medailí a žetonů, Numismatický časopis československý VII 1931, 30, č. 108-110 / a v blíže neurčeném exempláři / tamt. XIII-XIV 1937-1938, 88, č. 793a /.
- 13 Srv. pozn. 3.
- 14 Inv. číslo staré 1414.
- 15 Popis sice nesouhlasí s exempláři uváděnými Přibílem / NČČ XIII-XIV 1937-1938, 31, č. 473, 474 /, ale analogicky lze soudit, že na druhé straně svátostky byl zobrazen sv. Augustin.
- 16 Inv. číslo 1417.
- 17 Inv. číslo staré 1856, nové 0-2295.
- 18 Inv. číslo staré 1857, nové V-1673.

- 19 Bližší popis viz studii V. Měříčky, Stopadesáté výročí Dělového kříže, Numismatické listy XXII 1967, 158-165.
- 20 V. Nešpor, Průvodce po ústředním hřbitově v Olomouci, Olomouc 1929, 17.
- 21 B. Zlámal, Dějiny kostela sv. Mořice v Olomouci, Olomouc 1939, 19.
- 22 F. Doucha, Nálezy mincí v Olomouci a okolí, ČVSMO XLVIII 1935, 79. Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, Praha 1957, 71, č. 3239.

Erste funde von dem ehemaligen Mauric Friedhof in Olomouc /Bez. Olomouc/. Im Raume des Friedhofes bei der Kirche des hl. Mauric in Olomouc, der aufgrund von Hofdekreten aus dem Jahre 1784 aufgelöst wurde, kam es bei Terrainarbeiten am Ende des 19. Jahrhunderts zu einer Reihe von Funden devotionalen und numismatischen Charakters. Die Gegenstände, damals in den Sammlungen des historischen Museums deponiert und bisher allgemein unpubliziert, sind im Grunde die erste Kollektion, die dem Umkreis der umfangreichen archäologischen Grabung gehört, die im Jahre 1973 vom Kreiszentrum für Denkmalpflege und Naturschutz in Olomouc auf dem Bau eines Warenhauses eröffnet wurde.

ARCHEOLOGICKÝ PRŮZKUM STAVENIŠTĚ STÁTNÍ SPOŘITELNY V OLOMOUCI, I. ETAPA

/okr. Olomouc /

Pavel J. Michna, OSSPPOP Olomouc

Na jaře roku 1976 byla provedena demolice historicky nehodnotných domů v ulicích Barvířské /č. o. 6,8,10 /, Leninově /č. o. 24-26 /, včetně příslušného vnitrobloku náležejícího zadním trak-
tům domů ulice Riegrovy /č. o. 11,13,15,17 /. Uvolněné parcely budou využity pro novostavbu Čes-
ké státní spořitelny, pob. Olomouc.

Zajištěním záchraného archeologického průzkumu bylo pověřeno Okresní středisko státní pa-
mátkové péče a ochrany přírody v Olomouci /oddělení historickoarcheologického průzkumu /.

Nejstarším objektem na zkoumané lokalitě je okrouhlý pravěký objekt, patrně kúlová jáma. Dal-
ším svědectvím pobytu člověka jsou až nálezy ze 13. století. Jedná se o prosté, 150 cm do země /pod
dnešní povrch / zahloubené zemnice obdélného půdorysu s délkou stran až 4 m. Jejich stěny zpevno-
valy svíslé trámký v rozích a středech jednotlivých stran. Důležitou skutečností pro chronologii zem-
nic je, že v podstatě respektují současnou uliční síť i stavební čáru. Současně se vznikem zahlouben-
ých obydlí byl povrch orniční vrstvy pokryt planýrkou zelenožlutého jílu, který se stal lůžkem pro
vrstvu ostrohranného štětu. Tuto úpravu třeba vysvětlovat jako zpevnění terénu mezi zemnicemi
a v přilehlém okolí.

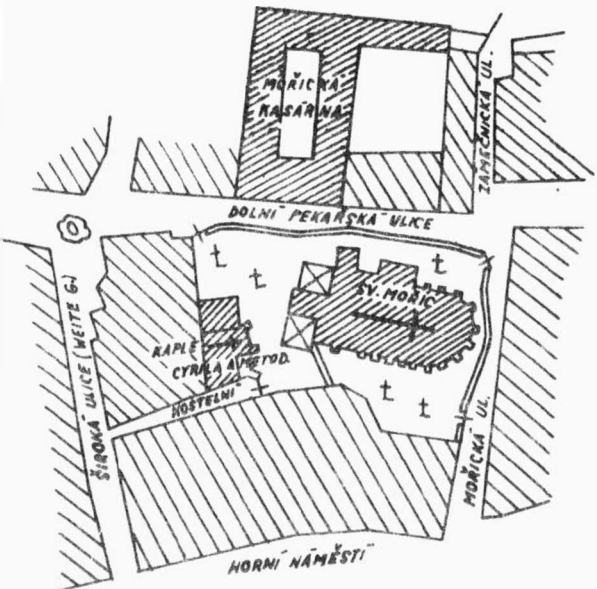
Do stejného časového horizontu patří i rozhraničení městišť mezi domy Riegrova č. o. 15 a 17,
tvořené plotem, z něhož se dodnes dochovaly stopy čtyř mocných kúlů. Na takto vymezeném dvorku
domu č. o. 17 byly zjištěny zbytky kotce pro vepře s mocnou vrstvou pevně udusané chlévské mrvy
/lesní "hrabanky" /, promíšené žaludy. Místo bylo ohrazeno plůtkem do země zatlučených kolíků,
propletých proutím.

Nepřflíš mladší jsou dvě bedněné odpadní jámy, přiléhající k parcelní hranici.

Zánik tohoto časového horizontu pravděpodobně souvisí s požárem roku 1398, kdy celé město
lehlo popelem do základů. Tehdy vznikla 20-60 cm mocná vrstva spáleniště, tvořená úlomky vypálené
mazanice s otisky kulatiny, prutů etc. Nezdá se však, že při této katastrofě zanikly zmíněné zemnice.
Patrně byly zasypány již dříve. Tento požár také přinesl zásadní změnu v zástavbě lokality.

Tehdy došlo k první kamenné zástavbě a jednotný charakter zdíva nasvědčuje tomu, že se tak
stalo zhruba ve stejnou dobu. Podle některých známek se zdá, že to byl počátek 15. století, kdy zde
byly budovány jednoduché a přízemní kamenné domky. Z hlediska technického je zajímavé, že domy by-
ly budovány "studňováním" základů. Ještě během 15. století došlo k rozšiřování domovních půdorysů.
Na dvorcích těchto domků byly zjištěny studny, jež zanikly v 16., zejména však v 17. a 18. století.
Poslední odpadní jámy zanikly patrně v polovině 18. století, kdy bylo město regulováno v souvislosti
se stavbou pevnosti.

Archäologische Untersuchung des Bauplatzes der Staat-
lichen Sparkasse in Olomouc, I. Etappe /Bez. Olomouc/. Im Jahre
1976 wurde die Demolierung einiger Häuser in der Barvířská, Leninova und Riegrova Gasse durch-
geführt, wo die Staatliche Sparkasse errichtet werden soll. Die Untersuchung brachte Überreste
eingetiefter Wohngruben, die das jetzige Strassennetz respektieren. Nach den Keramikfunden han-
delt es sich um Erdhütten aus dem 13. Jahrhundert. Aus dieser Zeit stammen auch Abfallfanggruben

1

2

3

4

5

Obr. 53 Olomouc /okr. Olomouc / . Zrušený hřbitov u sv. Mořice. 1 situace hřbitova; 2-5 nálezy devocionálních ze hřbitova. - Aufgehobener Friedhof beim Hl. Maurice. 1 Friedhofssituation; 2-5 Devotionalienfunde von dem Friedhof.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1976 .

- Vydává : Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor : Akademik Josef Poulík
Redaktoři : Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhovský
Překlady : Dr. R. Tichý, E. Tichá
Kresby : doc. dr. B. Klíma, A. Životská
Na titulním listě : Bronzová přezka ze slovanského sídliště v Mutěnicích
Tisk : Moravské tiskařské závody, n.p. Olomouc, závod Gottwaldov, provoz 34 -
Kyjov
Evidenční číslo : ÚVTEI-73332
Vydáno jako rukopis - 450 kusů - neprodejné